

UDK 333.013,6
Izvorni znanstveni članak

Ekonomske i posjedovne prilike čabarskog područja i provođenje agrarne reforme između dva rata (1918—1941)

ZDENKA ŠIMONČIĆ-BOBETKO

Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, SFRJ

Čabarsko područje smjestilo se u krajnjem sjeverozapadnom dijelu Gorskog kotara.¹ Glavne su geografsko-privredne karakteristike toga kraja: postojanje kontrasta između visokoga gorskog bloka i duboko usječenih riječnih dolina Kupe i Čabranke, veliko bogatstvo šumom, prirodne ljepote, relativno slaba prometna otvorenost, gravitacijska podijeljenost s obzirom na orijentaciju i prema Sloveniji i prema Hrvatskoj, prometna izoliranost od važnih prometnih pravaca u Sloveniji, iako je već od davnine bio lokalnim prometnicama upućen prema Sloveniji. Ista prometna izoliranost bila je i prema Hrvatskoj, pa i veza sa središnjim dijelom Gorskog kotara bila je sve do novijeg vremena vrlo slaba, a nije postojala ni željeznička pruga. Taj kraj leži na visini između 650 i 1200 m, dakle upravo na visini koja pogoduje rastu bukovich i jelovih šuma. Zato se taj kraj Gorskog kotara i odlikuje najizrazitijom šumovitošću. Uvjeti za privređivanje, osim u šumarstvu i drvnoj industriji, u kotaru Čabar nisu bili povoljni, jer je to gorovit teren kraške formacije. Oštra klima u visinskim ravnica nije pogodovala razvoju poljoprivrede. Kotar Čabar imao je površinu 404.00 km², sa, prema popisu stanovništva od

¹ Organizacija vlasti i uprave u razdoblju između dva svjetska rata (1918—1941. godine) mijenjala se. Kako je država bila podijeljena na oblasti, područje hrvatskog dijela Čabra pripadalo je Općinskom poglavarstvu u Čabru — kotara Čabar — Primorsko-krajiškoj oblasti sa sjedištem u Karlovcu. Novom administrativno-teritorijalnom podjelom prema Zakonu o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja od 3. oktobra 1929 (*Narodne novine*, br. 231, 7. X 1929), dio čabarskog područja ušao je u sastav Savske banovine, dok manji dio, odnosno općina Draga i Osilnica, ulazi u sastav Dravske banovine da bi 1931. godine bio ponovo pripojen Savskoj banovini (Zakon od 28. X 1931. s izmjenama i dopunama u Zakonu o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja, *Službene novine*, 2. XI 1931; Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Savske banovine, Zagreb 1937, III). U kotaru Čabar, Savske banovine, bile su nakon administrativno-teritorijalne podjele ove upravne općine: Čabar, Draga, Gerovo, Plešće, Prezid, Trava i Osilnica. Osnivanjem Banovine Hrvatske 1939. godine to područje ulazi u njezin sastav (Uredba o banovini Hrvatskoj od 26. VIII 1939, *Službene novine*, br. 194, 26. VIII 1939; Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske 1939 — 26. kolovoza — 1940, Zagreb 1940, 7, 297). Kotaru Čabar pripadale su prema tadašnjoj upravnoj podjeli ove općine: Čabar, Draga, Gerovo, Osilnica, Plešće i Prezid.

31. III 1931. godine, 10.223 stanovnika.² Broj stanovnika bio je uistinu veći jer nisu bili popisani radnici privremeno zaposleni u šumama Slavonije i u inozemstvu. Prema podacima Kotarskog načelstva kotar je imao 12.449 stanovnika (Čabar 3315, Gerovo 2828, Osilnica 1640, Plešće 1178, Prezid 1929, te Draga i Trava 1559).

Domaćinstava je bilo 2144, od toga: Čabar 620, Gerovo 524, Plešće 211, Prezid 302, Osilnica 215, Draga i Trava 272.

Pošto je 77% zemlje bilo pod šumom i pašnjacima to je utjecalo na profesionalnu strukturu. Prihodi gospodarstava ostvarivali su se od rada u šumarstvu i drvanoj industriji, poljoprivredi, stočarstvu i od ekonomske emigracije. Struktura stanovništva kotara Čabar između dva svjetska rata (1918—1941. godine) nije se bitnije promijenila. U tabeli 1 prikazujemo strukturu stanovništva toga područja prema glavnom zanimanju zaposlenih osoba na osnovi popisa od 31. III 1931. godine.

Tabela 1.

STRUKTURA STANOVNIŠTVA KOTARA ČABAR PREMA GLAVNOM ZANIMANJU ZAPOSLENIH OSOBA 1931. GODINE

Glavno zanimanje	Broj	% od ukupnog broja
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	5580	54,6
Industrija i obrt	3685	36,1
Trgovina, kredit i promet	440	4,3
Javna služba, slobodna zanimanja i vojska	371	3,6
Druga zanimanja i bez zanimanja	147	1,4
Ukupno:	10223	100%

Izvor: Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske 1939 — 26. kolovoza 1940, Zagreb 1940, 300—301.

Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo zapošljavali su 54,6% ukupnog broja stanovnika, a industrija i obrt 36,1%. Drvena industrija zapošljavala je sama 30% ukupno zaposlenih odnosno 83% ukupno zaposlenih u obrtu i industriji, dok su ostala industrija i obrt apsorbirali samo 17%. Šume i drvena industrija bile su glavno vrelo koje je omogućavalo život tamošnjem stanovništvu. Tu se razvio specijalan tip seljaka-radnika, kojemu je obrađivanje zemlje bilo dopunsko, a težište zarade bilo je od rada u šumi i drvanoj industriji. Tu je bilo 1938. godine šest idustrijskih poduzeća, 87 trgovačkih, 60 ugostiteljskih i 106 obrtničkih radionica. Drvena industrija bila je zastupljena sa šest većih pilana uz koje je bilo i 7 manjih (potočara), koje su imale zanatski karakter.³ Po svom kapacitetu i značenju posebno su se isticale pilane u Milanovom vrhu i Livi-dragi. Uz rijeke Kupu i Čabranku i njihove pritoke smjestilo se oko

² Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske, n. dj., 300—301.

³ Arhiv Hrvatske, Fond agrarne reforme na veleposjedima 1918, 1945. godine (dalje: AH ARV), kvr. 41, br. 12.087, 14. IX 1938.

40 mlinova (vodenica), a njihovi su vlasnici ponekad uz mlin imali i pilanu.⁴ Kod Tršća je nastavljeno kopanje živine rude, ali s manjim brojem radnika. Za obrtničke i trgovačke radnje karakteristično je da su bile manjeg opsega, a uglavnom su služile za neposredno zadovoljavanje potreba tamošnjeg stanovništva i zapošljavale su manji broj tuđe radne snage. Od obrta bili su zastupljeni uglavnom postolari, krojači, mlinari, kolari, kovači, stolari, itd. Posebno su bili poznati kovači, jer je postojala duga tradicija toga obrta. Njihovi su proizvodi bili namijenjeni šumarstvu, poljoprivredi i domaćinstvima, a izvozili su ih i u druge krajeve zemlje. Neka domaćinstva imala su i po nekoliko radnji, npr. uz trgovinu i gostionicu, a uz to još i poneku zanatsku radnju kao mesnicu, pekarnu i slično. Na području kotara Čabar bilo je 1938. godine 259 radnji, koje su pripadale 150 domaćinstava. Polovica njih pripadala je seoskim zanatlijama, kojima je zanat bio sporedno zanimanje. Samo oko 80 domaćinstava živjelo je isključivo od trgovine i obrta.⁵ Uvjeti za razvoj poljoprivrede nisu bili povoljni, jer je uz gorovitost terena i oštru klimu postojala i nepovoljna struktura posjeda. Većina zemlje nije bila vlasništvo seljaštva, već je pripadala dvjema bogatim veleposjedničkim porodicama. Na pojedino seljačko domaćinstvo dolazilo je manje od 1 ha oranice, a domaćinstva su imala velik broj članova, prosječno šest. Ona nisu mogla zbog nedostatka zemlje proizvesti često ni toliko koliko je bilo potrebno za vlastitu potrebu a kamoli višak za tržište. U strukturi zemljišta prevladavale su šume, a obradive zemlje bilo je vrlo malo. To je također činilo posjedovne prilike još nepovoljnijima. Oranične površine zauzimale su samo 4106 k. j. U tabeli 2 prikazujemo posjedovno stanje u kotaru Čabar po kulturi zemljišta na osnovi katastarskih podataka u jutrima.

Tabela 2.

STRUKTURA ZEMLJIŠTA U KOTARU ČABAR PREMA KULTURI 1938. GODINE

Mjesto	Vrsta zemljišta						Ukupno
	oranica	vrt	livada	pašnjak	šuma	neplodno	
Čabar	706	7	2076	1797	9332	136	14054
Gerovo	720	14	1930	2363	15942	430	21399
Draga i							
Trava	727	17	2474	2547	7969	80	13814
Osilnica	1101	276	1202	3003	299	301	6182
Plešće	473	31	304	905	953	96	2762
Prezid	379	—	1693	1373	7353	71	10869
Ukupno:	4106	345	9679	11.988	41.848	1114	69.800

Izvor: AH, ARV, kut. 41, dok. br. 12087 od 14. IX 1968.

⁴ I. Žagar, Općina Čabar, Gorski kotar, Delnice 1981, 197.

⁵ AH ARV, kut. 41, br. 12.087, 14. IX 1938.

U ukupnoj strukturi zemljišta prema kulturi na šume je otpadalo 60%, a na oranice, vrtove i livade samo 20,2% ukupne površine. Zemljište je bilo zbog kraške formacije i visinskog položaja po kvaliteti i bonitetu loše. Male poljoprivredne površine, koje su pripadale pojedinim domaćinstvima, kvaliteta zemlje i klima utjecali su na to da se od poljoprivrednih kultura uglavnom gajio krumpir i povrće, i to samo za pokriće potreba vlastitih gospodarstava. Ostala se hrana uvozila, naročito žitarice. Povoljni uvjeti bili su za razvoj voćarstva. Ono je bilo razvijeno u nizinskim predjelima i u riječnim dolinama rijeka Kupe i Čabranke. Povoljni uvjeti za razvoj planinskog stočarstva nisu bili potpuno iskorišteni. Stočni fond bio je ovakav: 319 konja, 2 magarca, 3086 krava, volova, bikova, 2226 svinja, 1578 ovaca, 642 koze, 11.675 kokoši, 326 gusaka i pataka i 824 košnice pčela.⁶ Stočni fond bio je prilično oskudan, pa je na svako domaćinstvo dolazilo u prosjeku nešto više od grla stoke. Poljoprivredna proizvodnja nije bila dovoljna da pokrije u cijelosti potrebe ljudi koji su tu živjeli pa se mnogo toga uvozilo iz drugih krajeva. Obrada zemlje bila je prilično primitivna, bez upotrebe strojeva i agrokemijskih sredstava, prevladavao je ručni rad. Zbog nepovoljnih posjedovnih prilika malo je koje domaćinstvo i u rodnim godinama moglo proizvesti toliko hrane koliko mu je bilo potrebno. Uglavnom je to bilo dovoljno samo za nekoliko mjeseci, a ostalo se moralo kupovati. Situacija nije bila ništa bolja ni u drugim dijelovima Gorskog kotara, gdje također vlastita poljoprivredna proizvodnja nije bila dovoljna za pokriće potreba tamošnjeg stanovništva. U tabeli 3 navodimo podatke o proizvodnji nekih osnovnih poljoprivrednih proizvoda po stanovniku.

Tabela 3.

PROIZVODNJA NEKIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA PO STANOVNIKU
1935. GODINE U GORSKOM KOTARU

Vrsta proizvoda (u kg)	Kotar		
	Čabar	Delnice	Vrbovsko
Pšenica	5	30	59
Kukuruz	40	23	94
Krumpir	530	520	450

Izvor: V. Božić, Gorski kotar kao regionalna ekonomska jedinica Hrvatske, *Ekonomist*, Zagreb, br. 6, juni 1939, 263.

Koliko je bila neznatna proizvodnja poljoprivrednih proizvoda po stanovniku vidimo ako uzmemo u obzir da je prosječna godišnja potreba žitarica po stanovniku bila 3 metričke cente. Podaci pokazuju kolika je bila oskudica osnovnih poljoprivrednih proizvoda. Uvoz žitarica bio je povećan u godinama ekonomske krize, kad je smanjena emigracija stanovništva u prekomorske i evropske zemlje. Pod utjecajem krize ne samo

⁶ Isto.

da se povećao uvoz hrane, već je promijenjena i struktura uvoza, pa je smanjen uvoz brašna, a porastao uvoz zrna, naročito kukuruza. Stanovništvo se zbog krize i siromaštva preorijentiralo sa pšenice na kukuruz.⁷ Pošto je bio pretežnim dijelom pokriven šumom, čabarski kotar bio je nastanjen samo manjim dijelom, i to uz dolinu rijeke Čabranke i njezinih pritoka na pojedinim zaklonjenim predjelima visoravni. Šuma je graničila sa šumama susjednih kotara: Delnice, Sušak, Kočevje i Logatec, odnosno do naše tadašnje granice prema Italiji. Privredni razvoj ovoga kraja zato se isključivo zasnivao na šumarstvu i drvnoj industriji.⁸ Te dvije privredne grane mogle su samo djelomično zaposliti stanovništvo, pa je ono moralo tražiti zaradu izvan toga područja u šumama Slavonije odnosno u inozemstvu, uglavnom u Francuskoj.

Ekonomsko stanje pojedinog kraja vidljivo je i na osnovi podataka o plaćanju poreza i drugih davanja. Na osnovi tih podataka pokušat ćemo dati sliku njegove ekonomske sposobnosti. U tabeli 4 dajemo podatke o porezu i nekim drugim obavezama vezanim za nekretnine.

Tabela 4.

STRUKTURA POREZNOG OPTEREĆENJA DOMAĆINSTAVA U KOTARU
ČABAR 1938. GODINE

Općina	Zemljarina		Kućarina	Tečevina	Renta	Ukupno
	osnovni porez	dopunski porez				
Čabar	26.526	36.399	25.549	26.689	1.194	116.357
Draga i Trava	29.089	13.489	6.070	7.249	1.164	57.061
Gerovo	35.253	2.179	11.627	7.783	668	75.784
Osilnica	15.063	986	4.313	26.057	1.356	29.501
Plešće	5.864	330	2.862	8.692	3.255	21.003
Prezid	19.515	1.731	6.988	17.752	2.339	48.325
Ukupno:	131.310	55.114	57.409	94.222	9.976	348.031

Izvor: AH ARV, kut. 41, dok. br. 12.087, 14. IX 1938. Razlika od četiri dinara odnosi se na porez sa državnog zemljišta.

U cijelom kotaru bilo je samo nekoliko seljačkih domaćinstava koja su plaćala dopunski porez. Dopunski porez nije se plaćao kod zemljarine do visine 1000 dinara čistog katastarskog prinosa, odnosno do 100 dinara zemljarine. Dakle, u cijelom kraju bilo je samo nekoliko domaćinstava, kojima je čisti katastarski prihod bio više od 1000 dinara. Spomenuti dopunski porez odnosio se na neeksplovirane šume, na zemljište ostav-

⁷ V. Božić, Gorski kotar kao regionalna ekonomska jedinica Hrvatske, *Ekonomist*, br. 6, juni 1939, 263.

⁸ V. Z. Šimončić, Drvna industrija Hrvatske u gospodarskoj krizi 1930—1934, *Radovi* 8 Instituta za hrvatsku povijest, Zagreb 1976.

ljeno veleposjednicima, nakon provođenja agrarne reforme, na dva manja veleposjeda zemljišne zajednice i na nekoliko pojedinaca, koji su s te osnove bili samo neznatno opterećeni s po »nekoliko desetaka dinara«. Više od 75% svih poreznih obveznika plaćalo je manje od 50 dinara poreza, a većina njih i manje od 20, odnosno 10 dinara. Prema tome, 90% domaćinstava nije ostvarivalo prihod od nekretnina dovoljan da pokrije najosnovnije životne potrebe. Zemljarina (osnovni i dopunski porez) bila je za cijeli kotar 186.424 dinara, a od toga je većina otpadala na tamošnja dva veleposjeda. Na eksproprirane šume od posjeda Ghyczy i Auersperg otpadalo je 80.037 dinara ili 43%. Isti veleposjednici plaćali su za nekretnine koje su im bile ostavljene nakon provođenja agrarne reforme 20.000 dinara, ili 10,7%, dva tamošnja manja veleposjeda 4000 ili 2,1%, odnosno ukupno 104.037 ili 55,8% ukupne zemljarine. Prije rata to je zemljište pripadalo dvojici veleposjednika, pa su oni prije provođenja agrarne reforme plaćali 3/5 ukupne zemljarine. Ostalih više od 12.000 stanovnika plaćalo je samo 2/5. Podaci zorno prikazuju da je većina zemlje u tom kraju bila u rukama veleposjednika, a većina seljaštva imala je vrlo malo ili uopće nije imala svoje zemlje.⁹ Seljaštvo ne samo da nije imalo dovoljno obradive zemlje, već je situacija bila loša i u pogledu na šume i pašnjake. Nakon provođenja segregacije seljaštvo nije dobilo dovoljno šuma i pašnjaka. Od ukupno 24.051 jutra šuma i 6890 jutara pašnjaka u tom kotaru seljaštvu je pripadalo samo 1123 k. j. šuma ili 4,6% i 2121 k. j. pašnjaka ili 30,8%, sve ostalo bilo je u rukama veleposjeda i većeg posjeda. U tabeli 5 prikazujemo stanje šuma i pašnjaka u rukama seljaštva.

Tabela 5.

STANJE ZEMLJORADNIČKIH ŠUMA I PAŠNJAKA NA
ČABARSKOM PODRUČJU

Općina	Broj zemljoradnika (podanika)	Š u m a			P a š n j a k a		
		površina (u k.j.)	godišnji prihod (u m ³)	prihod po zemljoradniku (u m ³)	površina (u k.j.)	od toga nepristupačno (u k.j.)	po zemljoradniku (u k.j.)
Čabar	213	247,5	866	4,07	550	101	2,2
Gorači	123	138,4	484	3,94	254	90	1,3
Prezid	136	164,2	575	4,23	301	—	2,2
Plešće	160	191,2	765	4,80	317	19	1,9
Gerovo	213	250,9	502	2,36	460	20	2,6
Hrib	109	130,5	261	2,40	239	60	1,7
Ukupno:	954	1.122,7	3.453	21,8	2.121	290	11,9

Izvor: AH, ARV., kut. 41. Rješenje M.A.R. iz 1920. godine.

Prihode je dala agrarna administracija 1919. godine; uzeta je najveća moguća visina.

⁹ AH ARV, kut. 41, br. 12.087, od 14. IX 1938.

U godinama nakon prvoga svjetskog rata osjećale su se njegove posljedice na svim područjima života. Poljoprivreda je i dalje uz šumarstvo i drvenu industriju glavna privredna grana. Međutim, privredne grane izvan poljoprivrede mogle su zaposliti samo manji dio radne snage, pa su radnici bili i dalje upućeni na migraciju. Seljaštvo toga kraja najviše je bilo pogođeno skupoćom, nedostatkom osnovnih životnih proizvoda i nezaposlenošću. Nezadovoljstvo tadašnjim stanjem došlo je do izražaja u nizu zahtjeva upućenih vlasti. Predstavnici vlasti upozoravali su da bi jedino agrarna reforma mogla smiriti tamošnje stanovništvo. Tako je, npr., prema jednom izvještaju žandarmerijske stanice u Gerovu konstatirano da je većina tamošnjeg stanovništva zadojena republikanskim i boljševičkim idejama.¹⁰ Nezadovoljstvo naroda ispoljilo se i napadom na vlastelinska imanja. Tako je narod čabarskog kotara 2. XI 1918. godine, pod utjecajem povratnika iz Rusije, napao dvorce vlastelinstva Ghyczy u Čabru i okolici. Seljaci iz Plešća upali su u općinski ured i napali tamošnjeg bilježnika. U tim nemirima u čabarskom kraju sudjelovao je gotovo cijeli narod »s toga što su mu neki iz Rusije vrativši se vojnici, koji su sada uhapšeni, tumačili da je sada sloboda i da si svaki slobodno od veleposjeda uzme što hoće«.¹¹ U studenom 1918. godine bio je upućen memorandum naroda Gorskog kotara Predsjedništvu Narodnog vijeća SHS u Zagrebu u kojem je zatraženo da se konačno i pravedno riješi pitanje segregacije. Oči okolnog seljaštva bile su uprte u posjede obitelji Ghyczy i Auersperg. »Plemićko dobro Čabar« bilo je vlasništvo obitelji Ghyczy, a prije toga Paravića.¹² Segregacija između toga veleposjeda i njegovih podanika bila je započeta 1881, a završena 10. I 1882. godine. Segregacijom su bili oštećeni interesi seljaštva. Nakon završetka segregacije seljaštvo se neprestano parničilo s veleposjednikom kod raznih vlasti zbog povrede svojih interesa. Seljaci nisu mogli ostvariti svoja prava za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije.

Pri određivanju veličine servituta (prava služnosti) bio je mjerodavan broj selišta, a ne broj ovlaštenika, zato što je broj selišta uvijek bio manji od broja domaćinstava. Osim toga, pojam i opseg selišta nisu uvijek jednako uzimani u praksi. Broj selišta ovisio je o procjeni posebnih komisija, koje su bile mnogo širokogrudnije pri segregaciji državnih (kamerálnih) šuma i pašnjaka, nego pri segregaciji vlastenskih zemljišta. Urbarske općine u Gorskom kotaru koje su bile segregirane od države bile su nadijeljene s mnogo većim brojem selišta, a time i većom površinom šume od

¹⁰ Arhiv Hrvatske, Predsjedništvo Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade u Zagrebu, 6—14, 175-4788-6280/1919; Unutrašnji odjel Zemaljske vlade u Zagrebu, VI-5 19880-19882/19.

¹¹ J. Paver, Opći pregled povijesnih zbivanja, Od postanka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca do kapitulacije Kraljevine Jugoslavije (1918—1941), Gorski kotar, Delnice 1981, 89.

¹² Car Franjo II darovao je vlastelinstvo Čabar Matiji Josipu Paraviću 1. V 1798. godine. Ta je obitelj zadržala posjed u svojim rukama sve do druge polovice 19. st. Poslije smrti Matije Paravića 1866. godine, imanje je naslijedila njegova supruga. Ona se udala za mađarskog grofa Nikolu Ghyczyja, pa je tako posjed nasljeđivanjem prešao u vlasništvo te porodice. V.: I. Karaman, Pregled gospodarske povijesti od XV do XX st., Gorski kotar, Delnice 1981, 136.

onih koje su bile segregirane od vlastelinstava Batthyany i Ghyczy.¹³ U postupku segregacije Kraljevski sudbeni stol u Zagrebu donio je presudu 5. II 1881. godine (br. 821), kojom su podložnici dobili ukupno 5628 jutara i 86 hv zemlje, od toga 2309 jutara i 17 hv šume i 3319 jutara i 69 hv pašnjaka. Podanici su se žalili pa su dobili nešto više zemlje rješanjem Kraljevskog banskog stola u Zagrebu od 28. VII 1881. godine (br. 5974). Ukupno su dobili 6178 jutara i 5 hv šume i pašnjaka. Veleposjednik se žalio, pa je Kraljevski stol sedmorice u Zagrebu presudom od 10. I 1882. godine smanjio površinu gotovo na polovicu, odnosno na 3244 jutra zemlje, odnosno na 1122 jutra šume i 2122 jutra pašnjaka. Nakon otcjepljenja vlastelinskog zemljišta, bivšim kmetovima prestala su dotadašnja prava na drvarenje i ispašu. Segregacijom se imao konačno riješiti urbarski odnos kmetova i vlastelinstva. Konačan rezultat segregacije bio je takav da bivši kmetovi toga vlastelinstva nisu dobili ni trećinu pripadnosti, koje su uživali prije razrješenja kmetstva. Šume i pašnjaci dobiveni segregacijom nisu bili dovoljni da raniji podložnici podmire svoje potrebe u ogrjevnom i građevnom drvu i paši. U segregacionom postupku bilo je određeno samo 3,7 m³ ogrjevnog i građevnog drva za svaku porodicu bivšeg podanika vlastelinstva Čabar, odnosno oko 400% manje, nego što su do tada uživali kao služnost. Svaka porodica dobila je samo oko 2,20 jutara pašnjaka, iako su sudski vještaci u segregacionoj parnici odredili za taj kraj pripadnost u paši na 9 jutara pašnjaka. Podložnici toga vlastelinstva dobili su segregacijom oko 300% manje pašnjaka. Kraljevski sudbeni i Kraljevski banski stol u Zagrebu zauzeli su u svojim presudama u segregacionoj parnici stav da služnosti treba segregirati po ključu »uistinu uživanih koristi«, dok je, naprotiv, Kraljevski sud sedmorice zauzeo drugačije stanovište. Pri određivanju maksimuma po selištima taj sud pozvao se na čl. 2 i 7 carskog patenta od 17. V 1857. godine o provedbi segregacije i čl. 3 zakonskog člana VI od 1836. godine, koji je propisivao da se za jedno selište može doznačiti kao maksimum 22 jutra pašnjaka (jutro po 1200 čhv) odnosno 9 jutara šume (jutro po 1600 čhv). Na osnovi toga je sud sedmorice poništio rješenje sudbenog banskog stola i dosudio podanicima po ključu selišnog maksimuma. Taj ključ nije odgovarao stvarnosti što je vidljivo ako se uzme u obzir segregacija provedena 1867. godine između vlastelinstva Batthyany i njegovih podanika u kotaru Delnice. Pri provođenju segregacije na tom vlastelinstvu sud je u mnogo slučajeva bivšim podanicima dosudio i više od selišnog maksimuma. Sud je pri tome uzeo u obzir stvarno uživani servitut, a ne maksimum po selištu. Prijašnji podanici vlastelinstva Čabar i državnog vlastelinstva Fužine živjeli su u istim krajevima i pod istim životnim okolnostima. Međutim, pri segregaciji je državno vlastelinstvo Fužine nadijelilo gotovo sve svoje općine po ključu dotad uživanih služnosti, pa su pri provođenju segregacije dobili potpunu naknadu.

Državno vlastelinstvo Fužine i vlastelinstvo Batthyany (kasnije Thurn-Taxis) dali su svojim podanicima, koji su živjeli u istim klimatskim i ekonomskim prilikama kao i vlastelinstva Čabar, na ime služnosti za svaku porodicu bivšeg podanika godišnje 18 m³ ogrjevnog, a svakih 30

¹³ S. Frančišković, Šumarstvo u feudalizmu i agrarna reforma, Gorski kotar, Delnice 1981, 490.

godina 20m³ građevinskog drveta i pašu za najmanje dvoje goveda i dvije ovce. Vlastelinstvo Čabar prema tome je, također, prije moralo davati svojim podanicima mnogo veću služnost, nego što im je bila dosuđena u postupku segregacije. Prijašnji podanici vlastelinstva Čabar nisu pri segregaciji dobili ni 1/5 ranije uživanih služnosti. Posjed vlastelinstva Čabar ponekad se protezao do samih podaničkih kuća, nasuprot tome seljačko zemljište je radi provođenja komasacije bilo je udaljeno od seljačkih kuća.¹⁴

Nakon tako provedene segregacije vlastelinstva su izašla ojačana, mnogo bolje arondirana i oslobođena prijašnjih obveza prema nekadašnjim podložnicima. U čabarskom kraju bio je odnos između površina segregiranog veleposjeda Ghyczy (32.700 k. j.) i novih općinskih posjeda (3244 k. j.) 10 : 1. Općinski posjedi bili su razbacani i prošaran brojn timer enklavama, a neki su imali i zaštitni karakter radi klisurastog zemljišta, npr., u zemljišnoj zajednici Gerovo i Hrib. Neke jedinice bile su tako malene da vlastitim prihodima nisu mogle pokriti ni troškove uprave, a kamoli da bi davale neki prihod.

Poslije segregacije vlastelinstvo Čabar bilo je podijeljeno na sedam dijelova, koji su kasnije pojedinačno ili više njih zajedno prelazili na nove vlasnike. Na početku provođenja agrarne reforme, odnosno 27. II 1919. godine, vlasnik većeg dijela toga posjeda odnosno II, V, VI i VII dijela, bio je Kalman Ghyczy, a uz to je bio i vlasnik nekih nekretnina, koje nisu imale svojstvo plemićkog zemljišta, već slobodnoga, urbarskog, željarskog, krčevinskog i činženog. Bio je suvlasnik 1/2 (6/12) I dijela »Plemićkog dobra Čabar«. Vlasnici druge polovice bili su Ilka Ghyczy i drugi. Kalman Ghyczy bio je vlasnik 19.073 jutra i 908 hv zemlje u ovim upravn timer općinama: Čabar, Prezid, Gerovo, Plešće. Ilka Ghyczy i drugi bili su vlasnici 9591 jutra i 116 hv zemlje u upravn timer općinama: Gerovo, Cernik, Podhum i Čabar. Pet desetina trećeg dijela toga velikog posjeda nazivanog i »Lividraga«, s još nekim slobodnimer zemljištimer bile su vlasništvo Ilke Ghyczy a po 1/10 vlasništvo Elizabete, Emilije, Marije, Gejze i Josipa Ghyczy. Svi dosad spomenuti veleposjednici bili su mađarski državljani. Talijanski državljanim Leonard Ghyczy, koji je živio na Sušaku, bio je vlasnik IV dijela toga veleposjeda. Taj je veleposjednik prodao svoj posjed nazivan još i »Jelov brijeg« 1924. godine trgovačkom poduzeću »A. Kajfeš-V. Hajnihar« za 1,700.000 tadašnjih dinara. V. Hajnihar istupio je iz poduzeća 1926. godine. Ono je kasnije palo pod stečaj, pa ga je prijašnji vlasnik L. Ghyczy, uz odobrenje Ministarstva poljoprivrede 1931. godine zapravo prodao Francu Pečeku iz Mirne, Jožetu Tominu iz Sv. Ruperta, Francu Bulcu iz Mirne i Robertu Vidmaru iz Sv. Križa kod Litije. Kupovina je ušla u stečajnu masu. Taj je posjed imao površinu od 1009 jutara i 1338 hv i nije došao pod udar agrarne reforme.¹⁵

Pod pritiskom zahtjeva nezadovoljnog seljaštva Povjereništvo za narodno gospodarstvo već je 6. XII 1918. godine naredilo da se poduzmu potrebne

¹⁴ AH ARV, kut. 44, br. 11.292 od 20. VII 1920.

¹⁵ AH ARV, kut. 41, br. 54.694 od 31. VIII 1934; br. 15.158 od 15. III 1933; kut. 42, br. 712/III-6, od 16. I 1933; kut. 44, br. 32.845, od 28. V 1931.

mjere na veleposjedima u Gorskom kotaru. Izvide na posjedu Thurn-Taxis obavio je šumarski nadzornik Josip Majnarić, ali to nije stigao i na posjedu Čabar. U međuvremenu su bile donesene »Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme«, koje su daljnjih 12 godina predstavljale pravnu podlogu po kojoj je vlada, odnosno njezina administracija, provodila agrarnu reformu. Tim su odredbama bili izraženi ovi programski zahtjevi: 1. ukidanje svih kmetskih, čivčijskih, kolonatskih i njima sličnih odnosa. Kmetovi (čivčije) postaju slobodni vlasnici dotadašnjih kmetovskih zemljišta; 2. svi se veliki posjedi ekspropiraju, a njihova zemlja će se dati domaćim obrađivačima; 3. odšteta za oduzetu zemlju uredit će se naknadno zakonskim putem, a za isplatu njezinim ranijim vlasnicima jamči država; 4. bez odštete oduzimaju se svi posjedi habsburške dinastije i članova habsburškog doma, kao i svi posjedi dinastija neprijateljskih zemalja, te svi posjedi koji su ranije darivani tuđinu za usluge učinjene habsburgovcima, a nisu još prešli u treće ruke; 5. razrješuju se zakupni ugovori sa zakupcima veleposjedničke zemlje, koji nisu sami obrađivali zemlju odnosno uz pomoć porodice izuzev osoba stručno osposobljenih za taj posao; 6. zabrana davanja zemljišta u podzakup; 7. svi veliki šumski kompleksi prelaze u državno vlasništvo. Zemljoradnici će u njima imati pravo na ispašu, te sječenje drva za ogrjev i građu za vlastite potrebe; 8. u krajevima, gdje su seljaci bili oštećeni segregacijom u korist velikog posjeda, ima se na njihov zahtjev izvršiti revizija. Tim odredbama bili su utvrđeni objekti i subjekti agrarne reforme. Podjela zemlje imala je biti privremena, kako bi se tek kasnije zakonskim putem i odlukama suda provela konačna podjela.¹⁶ Ministarski savjet je 10. IV 1919. godine na osnovi prethodnih odredbi donio Naredbu o djelomičnom izvođenju agrarne reforme.¹⁷ Njom je kao prijelazna mjera usvojeno izdavanje zemlje u jednogodišnji zakup. Određen je postupak izdavanja zemlje u zakup i organi koji su imali obaviti taj posao. Kako je postojala bojazan da veleposjednici ne izigraju provođenje agrarne reforme donesena je »Uredba o zabrani otuđivanja i opterećivanja zemljišta velikih posjeda« od 21. VII 1919, koja je 20. V 1922. godine postala zakonom.¹⁸ Naredbom o državnom nadzoru i državnoj upravi velikih posjeda od 11. II 1920. godine, koja je izmijenjena naredbom od 3. IX 1920, a kasnije postala zakon, bilo je naređeno da se svi veliki posjedi stave pod državni nadzor, a prema potrebi i pod državnu upravu.¹⁹ Zakonom o državnom nadzoru i državnoj upravi velikih posjeda od 20. V 1922. godine dodane su neke nove odredbe, koje su se odnosile na šume. Šumu je trebalo sačuvati od prekomjerne eksploatacije i devastacije, do čega je ponekad dolazilo. Naredni korak bila je Uredba o izdavanju zemljišta velikih posjeda u četvorogodišnji zakup od 3. IX 1920. godine, koja je

¹⁶ *Službene novine*, Beograd, br. 11, 27. II 1919.

¹⁷ Naredba Ministarskog savjeta od 10. aprila 1919. o delomičnom izvođenju Prethodnih odredaba Ministarskog saveta za pripremu agrarne reforme od 25. II 1919. godine, Agrarna reforma, Uredbe, naredbe i raspisi, Zagreb 1920 (dalje: Agrarna reforma I), 18—21.

¹⁸ *Službene novine*, br. 82, 12. VIII 1919; Agrarna reforma, zakoni, naredbe i raspisi, drugi dio, Zagreb 1925 (dalje: Agrarna reforma II), 37—04.

¹⁹ *Službene novine*, br. 276, 9. XII 1922; Agrarna reforma I, n. dj. 27—35.

20. V 1922. godine postala zakon.²⁰ Potrebe su nalagale da se iz veleposjedničkih šuma osigura ogrjevno i građevinsko drvo za stanovništvo, pa je to bilo regulirano naredbama. Regulirano je pitanje snabdijevanja siromašnih zemljoradnika ogrjevnim i građevinskim drvom i pravo na ispašu stoke. Količina drva se određivala prema lokalnim potrebama, a po domaćinstvu nije mogla prijeći 8 m³, u gorskim krajevima 16 m³, a za građu 15 m³.²¹

Agrarnu reformu na čabarskom području počelo je provoditi Glavno povjereništvo Ministarstva za agrarnu reformu u Ogulinu. Bilo je osnovano 21. V 1919. godine, pa je prema instrukcijama toga ministarstva trebalo, osim priprema za provedbu kolonizacije, pripremiti materijal potreban za ispravak segregacije, utvrditi njegovu opravdanost i označiti na kartama zemljište za te svrhe.²² Za modruško-riječku i ličko-krbavsku županiju postojao je zajednički županijski agrarni ured u Ogulinu. Taj je ured bio ukinut 15. VI 1923. godine, a njegovi poslovi bili su preneseni na županijski agrarni ured u Zagrebu.²³ Dr Zdravko Lenac bio je imenovan za glavnog povjerenika Ministarstva za agrarnu reformu za županiju modruško-riječku i ličko-krbavsku.²⁴ To su u prvim godinama bili organi s propisima na osnovi kojih se provodila agrarna reforma.

Na čabarskom području dolazili su u obzir za eksproprijaciju veliki posjed obitelji Ghyczy i K. Auersperga. Brojni su bili zahtjevi seljaštva Gorskog kotara, kojima se zahtijevala revizija segregacije. Seljaštvo je bilo nestrpljivo i htjelo je dobiti što brže zemlju i šumu. Ministarstvo za agrarnu reformu poslalo je u rujnu 1919. godine u Ogulin kao izaslanika inspektora Dragana Turka. On je u ime toga ministarstva donio odluku 28. IX 1919. godine, na osnovi koje su se imali izlučiti određeni kompleksi šuma i pašnjaka i dati bivšim podložnicima na ime ispravka segregacije. Izdvojene komplekse zemlje trebalo je predati u privremeni posjed pojedinim urbarskim općinama. Glavni agrarni povjerenik iz Ogulina imao je provesti izlučenje tih kompleksa »ne prejudicirajući time konačnom rešenju revizije segregacije«. Donošenje takve odluke opravdavalno se tim što se postupak segregacije nije mogao završiti 1919. godine, a agrarni interesenti u ostalim dijelovima zemlje već su dobili zemlju, pa bi bilo »nepravdedno kad ne bi ovaj najsiromašniji i najviše prikraćen narod Gorskog kotara došao u uživanje zemljišta, koja ga pripadaju«. Inspektor D. Turk mislio je »da je neodrživo daljnje odgaganje predaje zemlje narodu u posjed u ovim predjelima i zato jer bi opravdano ogorčenje naroda moglo uroditi zlim posljedicama«. U odluci je navedeno da je to samo »preventivno i privremeno rješenje, koje je u provedbi agrarne reforme diktirala socijalna nužna« do konačnog rješenja pitanja revizije segregacije.

²⁰ *Službene novine*, br. 204, 16. IX 1920; br. 276, 9. XII 1922.

²¹ *Službene novine*, br. 42, 25. II 1920; br. 232, 20. X 1920; br. 90, 25. IV 1925; Agrarna reforma I, n. dj., 88—92; Agrarna reforma II, n. dj., 85—88, 121—124; *J. Demetrović*, Agrarna reforma u Jugoslaviji, Beograd 1933, 35.

²² Arhiv Hrvatske, Zbirka Zdravka Šantića, 1. 1. 20. 1.

²³ Agrarna reforma II, n. dj. 209.

²⁴ AH ARV, kut. 44 — Agrarni odbor u Ogulinu 1920; br. 42.77/1 od 28. IX 1919.

Odluku je telegramom suspendirao ministar F. Poljak »kao formalno nekorektnu, jer je prerano donesena«, a istodobno je naredio da se nastave izvidi za reviziju segregacije. Prije suspenzije odluke bila je pojedinim urbarskim općinama određena kompetencija, pa je površina bila na terenu označena, ali je suspenzija spriječila ulazak u posjed. Veleposjednik Ghyczy žalio se na odluku inspektora D. Turka i na odluke koje je na osnovi nje donio glavni agrarni povjerenik iz Ogulina. Kasnije su nastavljeni izvidi na posjedu i proučavanje segregacionih materijala.²⁵ Posjed obitelji Ghyczy bio je pod državnim sekvestrom od 1919. godine, jer je bio posjed mađarskih državljana, a 25. IV 1925. godine bio je stavljen pod državnu upravu »radi nesmetanog provođenja agrarne reforme i snabdijevanja agrarnih interesenata gorivim i građevnim drvom«. Za državnog upravitelja bio je imenovan Josip Majnarić. Ministarstvo pravde nije skinulo sekvestar s posjeda do 14. VII 1927. godine, pa državni upravitelj nije mogao biti uveden. Nakon skidanja sekvestra, posjed je stavljen pod državnu upravu i uveden je upravitelj.²⁶ Posjed porodice Ghyczy bio je u početku provođenja agrarne reforme smatran kao jedinstven. Od posjeda je izlučen određeni kompleks šuma za reviziju segregacije i podmirivanje drvom okolnog stanovništva. Provizorij je imao potrajati do konačnog reguliranja pitanja agrarne reforme i do donošenja zakona o reviziji segregacije. Oko 1/3 izlučenih šuma i pašnjaka nije bila prikladna za eksploataciju u trgovinskom smislu. Većina drvnih sastojina bila je već iskorištena, pa je bilo samo nešto tehničkog drva a prevladavalo je ogrjevno i nešto građevnog. Već tada je bilo jasno da se s izlučenih površina »ne će nikako pokriti sadašnja faktična ekonomska potreba na drvu i paši siromašnih zemljoradnika kotara Čabar već će se time jedino udovoljiti njihovim najhitnijim potrebama«. Svakoju općini određeni su šuma i pašnjak koji su se smatrali kao posebna ekonomska jedinica, a koristiti su se njima mogli samo zemljoradnici te općine. Nadzor nad izlučenim šumama imao je kotarski šumarski tehničar. Općine su bile uvedene u posjed nekretnina u rujnu i listopadu 1920. godine, pa su od tada do eksproprijacije doista i posjedovale šume. Od toga veleposjeda bilo je izdvojeno za svrhe agrarne reforme 15. III 1921. godine 102 k. j. i 953 hv. obradive zemlje. Agrarnim interesentima podijeljeno je samo 78 k. j. i 550 hv, jer je ostala zemlja bila neplodna (šuma, pašnjak, putovi i sl.).²⁷ Veleposjednici su davali seljaštvu u zakup do 1919. godine samo košenice u Jazbinama. U četvorogodišnji zakup bilo je dano agrarnim interesentima 63 k. j. i 924 hv zemlje, koja je prije provođenja agrarne reforme služila kao deputat šumskom osoblju. Zemlju je u zakup dobilo 78 agrarnih interesenata. Okolno seljaštvo samovoljno je uzurpiralo 18 k. j. i 600 hv veleposjedničke zemlje. Državni je sekvestar zatražio 1924. godine da se ta zemlja oduzme seljacima i vrati veleposjedniku, ali to nije bilo usvojeno.²⁸

²⁵ AH ARV, kut. 167, sv. Šume Zagreb—Eksproprijacija šuma Ghyczy.

²⁶ AH ARV, kut. 41 — br. 15.800, 25. IV 1925; br. 3800, 3. VII 1925; br. 20.858, 21. VII 1927; br. 36.082, 2. I 1928.

²⁷ AH ARV, kut. 41 — 12.087, 14. IX 1938; kut. 42, br. 2.280, 26. X 1929.

²⁸ AH ARV, kut. 43, br. 145, 6. III 1924 — Iskaz zemljišta izdanog u četverogodišnji zakup; br. 1.010, 19. III 1924.

Na čabarskom području seljaštvo je bilo neprestano nezadovoljno zbog odugovlačenja provođenja agrarne reforme. Znatna utjecaja na agrarne interesente imale su političke stranke, njihovi kandidati, državni sekvestri i trgovci. Veleposjednici su cijelo vrijeme nastojali da im se oduzme što manje zemlje i šume, odnosno da im se vrati oduzeto. To je pothranjivalo nezadovoljstvo seljaštva. Veleposjednik se žalio vlastima protiv agrarnih interesenata. Kalman Ghyczy žalio se 26. VIII 1929. godine velikom županu Primorsko-krajiške oblasti u Karlovcu da su seljaci »nahuškani« protiv njega od pristalica političkih stranaka, koji su nezadovoljstvo nastojali iskoristiti u političke svrhe. Žalio se i da »neke osobe« intrigiraju protiv njega kod vojnih i civilnih vlasti i da tako stvaraju atmosferu »nesigurnosti«. Pritužbe protiv njega započele su prema njegovim navodima 1919. godine. Kalman Ghyczy žalio se 23. X 1929. godine Predsjedništvu Ministarskog savjeta i ministru unutrašnjih poslova Peri Živkoviću. Ministarstvo unutrašnjih poslova naredilo je banskoj upravi Savske banovine da ispita slučaj. Načelnik kotara Čabar izjavio je »da službeno nije poznato, da bi bile podnesene kakve podneske«. Priznao je da je postojalo neraspoloženje stanovništva prema veleposjedniku Kalmanu Ghyczyju i njegovoj porodici, ali da je to »općenit pojav, koji se pojavljuje svagdje kod naroda prema velikim posjednicima, a koji nema niti političke niti nacionalne pozadine, a još manje lične, već je nužno posljedica socijalnog stanja i potpuno razumljiv pojav svakoga poznavaoća poratnih prilika«. Općinski načelnik iz Čabra smatrao je »da raspoloženje našeg naroda proti sadanjenog vlasnika čabarskog veleposjeda rezultira prije svega odatle što je prigodom segregacije nečuvano prikračen u svojim pravima na korist vlastelinstva i traži samo reparaciju toga. Lično protiv osobe Dr. Ghyczya nema naš narod ništa, i ako se teško zaboravlja djelovanje njegove kuće u vrijeme našeg ropstva pod tuđincem. Njegovo djelovanje poslije prevrata u pogledu naše nacije poznato je vojnim i policijskim vlastima, a moram lojalno primetiti, da u posljednje vrijeme protiv njega bar koliko je meni poznato, nitko protiv njega ništa ne podnaša«. ²⁹ Veleposjednici Ghyczy nisu iskoristili mogućnost da prodaju zemlju putem fakultativnog otkupa agrarnim interesentima. To je bilo moguće na osnovi čl. 38. Financijskog zakona o budžetskim dvanaestinama za mjesec kolovoz, rujna, listopada i studena od 31. VII 1925. godine, na temelju kojega je bio donesen 8. X 1925. godine Pravilnik o fakultativnom otkupu agrarnog zemljišta velikih posjeda i o naplaćivanju, knjiženju i utrošku 10% prinosa od kupovine. ³⁰ Tim se željelo što prije likvidirati započetu agrarnu reformu sporazumom između veleposjednika i agrarnih interesenata. Pravilnik je odredio tko i pod kojim uvjetima može kupiti zemlju.

Zakon o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima bio je donesen 19. VI 1931. godine, pa se na veleposjedima čabarskog područja nastavilo provođenje agrarne reforme na osnovi njegovih odredbi, odnosno njegovih

²⁹ AH ARV, kut. 44, br. 7.612/1, 17. V 1930 — Ghyczy spominje predstavku zemljišne zajednice Gerovo kralju u vezi s revizijom segregacije u kojoj se navodno on vrijeđa i naziva »tuđincem« i sl.

³⁰ Službene novine, br. 237, 16. X 1925; Pravilnik o fakultativnom otkupu agrarnog zemljišta velikog posjeda i o naplaćivanju, knjiženju i utrošku 10% prinosa od kupovine, Beograd 1925, 1—18.

kasnijih izmjena i dopuna.⁸¹ Taj je zakon preuzeo, osim nekih manjih izmjena, načela ranijih agrarnih propisa, pa se pri njegovoj primjeni u praksi moralo voditi računa o već stvorenom stanju. Pri provođenju agrarne reforme u tom kraju posebno je važan bio čl. 24 Zakona. Kao što smo rekli, u Gorskome kotaru bio je odvojen od posjeda Thurn-Taxisa i Ghyczyja određen kompleks šume i pašnjaka za reviziju segregacije i snabdijevanje drvom siromašnih agrarnih interesenata. Zato se pri donošenju toga zakona imalo u vidu faktično stanje šumskog posjeda i činjenica da većina zemljoradnika u tom kraju nije mogla dobiti obradivu zemlju agrarnom reformom, jer je nije bilo. Zakonom je omogućeno da se šume mogu ekspropirirati u krajevima koji oskudijevaju u obradivom zemljištu, a gdje je stanovništvo bilo upućeno na šumsku privredu ili gdje je zemlja zbog klimatskih prilika bila nesposobna za obradu. Zakon taksativno navodi te krajeve a to su bili ovi kotari: Čabar, Delnice, Vrbovsko i cijelo područje Slovenije (Dravska banovina). Šuma velikih posjeda mogla se ekspropirirati za podmirenje potreba tamošnjeg stanovništva za pašu u šumama, snabdijevanje ogrjevnim, građevnim i drvom za kućnu industriju, kao i za ostale gospodarske potrebe. Subjekti agrarne reforme za šume bili su: općine, zemljišne zajednice, imovne općine i skupine zemljoradnika kao pravna osoba. U obzir za eksproprijaciju dolazili su samo oni šumski posjedi, koji su imali više od tisuću ha šume u Dravskoj banovini odnosno više od 1000 k.j. u Hrvatskoj. Zakon je konačno napustio princip revizije segregacije, a potrebe u drvu zemljoradnika bile su riješene u skladu s njihovim imovnim stanjem i potrebama. Istodobno s likvidacijom agrarne reforme rješavalo se pitanje revizije segregacije. Taj je zakon bio u tom pogledu mnogo širi, nego što bi bio zakon o reviziji segregacije da je bio donesen. Po osnovi revizije segregacije mogli bi ostvariti pravo na vlastelinske šume i pašnjake samo pravni slijednici bivših kmetova bez obzira na tadašnje svojstvo i potrebu za agrarnom zemljom. Zakon o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima priznao je svojstvo agrarnog subjekta svim zemljoradničkim domaćinstvima, čiji su materijalni položaj i zanimanje to dopuštali. Samo mali broj pravnih slijednika bivših kmetova bio je isključen jer se nisu bavili poljoprivredom već drugim zanimanjem.

Eksproprijaciju šuma veleposjeda Ghyczy zatražilo je 46 općina, sela, pašnjačkih i šumskih zadruga, zemljišnih zajednica iz kotara Čabar, Kastav i iz Slovenije. U tabeli 6 dajemo pregled općina, koje su zatražile eksproprijaciju šuma, broj stanovnika i domaćinstava za koja se zahtijevala zatražena površina.

Više od 90% stanovnika u prve četiri općine bavilo se zemljoradnjom. I neki drugi agrarni subjekti podnijeli su molbe za eksproprijaciju šume. U Kastvu se od 2222 stanovnika zemljoradnjom bavilo 2005 ili 90,2%, a samo 217 ili 9,8% djelatnostima izvan poljoprivrede. Prilike su se u tom kraju pogoršale u vrijeme krize i zato što su se iz inozemstva vratili radnici, koji tamo više nisu mogli naći posla, no posao nisu našli ni kod kuće, jer je u vrijeme ekonomske krize bio znatno smanjen opseg

⁸¹ Zakon o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima od 19. juna 1931. god. sa izmenama i dopunama od 5. decembra 1931. godine i 24. juna 1933. godine, Agrarna reforma, knj. III, Beograd 1933, 1—51.

Tabela 6.

PREGLED OPĆINA, STANOVNIKA I DOMAĆINSTAVA, KOJA SU ZAHTIJEVALA EKSPROPRIJACIJU ŠUMA POSJEDA GHYCZY 1931. GODINE

Općina	Broj stanovnika	Broj domaćinstava	Zatražena šuma (u k.j.)
Čabar	3.000	610	3.500
Gerovo	2.800	563	5.000
Plešće	1.400	—	3.000
Prezid	2.000	400	3.000
Kastav	—	2.222	10.000
Ukupno:	9.200	3.795	24.500

Izvor: AH, ARV, kut. 43 — Molbe agrarnih interesenata za eksproprijaciju šume posjeda Ghyczy.

djelatnosti u svim privrednim granama a posebno u šumarstvu i drvnoj industriji. Bez posla je ostalo i mnogo radnika koji su radili u šumama Slavonije. U vrijeme ekonomske krize naglo se povećala nezaposlenost, koju je pratilo smanjivanje radničkih nadnica, pad cijena seljačkih proizvoda, prezaduženost seljaštva. Smanjen je i opseg poslovanja u šumarstvu i drvnoj industriji.³² U takvoj situaciji stanovništvo je vidjelo izlaz u razvoju šumarstva i drvne industrije uz pomoć državne vlasti i općine. Gotovo u svim molbama za eksproprijaciju šume zahtijeva se da se »općine pobrinu za te ljude, da se tim ljudima dade mogućnost života kod kuće«. Prema njihovom mišljenju to se moglo postići ako »naš zemljoradnik imade u svojoj vlasti potrebno mu zemljište, a to s obzirom na narav našega kraja mogu da budu samo šume. Naš zemljoradnik mora iz tih šuma da primi potrebno ogrijevno drvo, potreban građevni materijal, potrebne komplekse za pašnjake, potrebnu nastelj, te iz tih šuma crpljenje one koristi, da naknadi onaj manjak, koji mu je priroda uskratila uslijed gorovitosti terena našega kraja. Jedino u tom slučaju bude li se na taj način našem čovjeku dala mogućnost života i gospodarskog napretka, jedino tada naš će se čovjek gospodarski dignuti, prestati će biti izrabljivan od tuđinskog kapitala. Tada će moći veći dio našeg pučanstva da se posvema vrati svome glavnom zanimanju zemljoradnji, napose stočarstvu, od kojega će moći znatan broj našega naroda da živi, a drugi od kućne industrije, koja također mora da se razvije, te će tada i naš kraj kao skupina biti gospodarski preporođen«. Politički i ekonomski razlozi utjecali su na odluku vlasti da šume posjeda Ghyczy eksproprijaju i za stanovničke općine Kastav. Kastavski kotar imao je površinu od 49,80 km². Na pojedine kulture otpadala je ova površina (u jutrima): oranice 634, vrtovi 66, livade 1145, vinogradi 839, pašnjaci 1425, šuma 4430 i neplodno 115.

³² O položaju radništva vidi rad: *M. Kolar-Dimitrijević*, Ekonomski razvoj Gorskog kotara u međuratnom razdoblju, s posebnim osvrtom na položaj radničke klase, Gorski kotar u radničkom pokretu i NOB, Zbornik, Rijeka 1974.

U 21 naselju živjelo je 1931. godine 10.535 stanovnika.³³ Prema podacima općine tamo su bila 21. V 1937. godine 1763 domaćinstva. Stanovništvo se bavilo stočarstvom, mljekarstvom, vinogradarstvom, povrćarstvom i voćarstvom. Proizvedena hrana bila je nedovoljna za pokriće tamošnjih potreba pa se morala uvoziti. Dopunsko zanimanje stanovništva bila je proizvodnja drvenog ugljena, drva i kirijašenje. Migracija stanovništva u potrazi za poslom bila je znatna naročito zanatlija (zidari, tesari, bačvari, stolari), a tako i industrijskih i lučkih radnika. Mnogi od njih našli su posla na Sušaku i u nekim drugim mjestima. Oko 400 radnika radilo je u obližnjim šumama Suho—Platak. Mali posjed, loše kvalitete zemlje zbog kraškog sastava, nije mogao prehraniti njegove vlasnike. Neke šume prema kojima je gravitiralo to područje pripale su pri razgraničenju Italiji. S onu stranu granice ostala je morska obala, željeznica, kamenolom, te najbogatije kastavske šume: Lisina, Lužina, Brgd, Klanjska šuma i neke druge, iz kojih se stanovništvo Kastva prije snabdijevalo drvom i u njima nalazilo dopunsku zaradu. Od proizvodnje drvenog ugljena je osim ugljenara živjelo i oko 30 prijevoznika (kirijaša), koji su ga prevozili u Sušak. U molbi općine Kastav za eksproprijaciju šume bilo je naglašeno »da područno žiteljstvo jedino s obzirom na visoku nacionalnu svest kojom se od davnine ponosi, snaša strpljivo teško stanje u koje je zapalo razgraničenjem s Italijom, uvjerenom, da nadležni o njemu vode potrebnu brigu [. . .] nadali su se da će njihova molba biti pozitivno rješena«.³⁴

Agrarna reforma provodila se odvojeno od 1932. godine na posjedima porodice Ghyczy. Utvrđivanje objekata na posjedu Kalmana Ghyczyja provedeno je odlukom od 16. I 1933, a Ilke Ghyczy i dr. odlukom od 12. I 1933. godine. Te su odluke bile potvrđene rješenjima ministra poljoprivrede. Veleposjednici su bili nezadovoljni, pa su tužbe podnijeli Državnom savjetu, ali su uvažene samo u pogledu grešaka. Strankama je Ministarstvo poljoprivrede sugeriralo nagodbu do čega je i došlo. Nagodbu je odobrio ministar poljoprivrede 10. III 1934. godine. Cjelokupan posjed porodice Ghyczy imao je površinu od 29.674 k. j. i 762 hv. Pod udar agrarne reforme zbog premalene površine nije došao posjed Leonarda Ghyczyja. Ostala dva posjeda došla su pod udar agrarne reforme. Imali su površinu od 28.665 k. j. i 424 hv. Ti su posjedi imali vrlo malo obradive zemlje. Bili su to veliki šumski posjedi. Obradivom zemljom moglo se nadijeliti malo porodica. Do sredine 1928. godine bilo je mjesnim agrarnim interesentima podijeljeno 102 k. j. obradive zemlje. Od oba ta posjeda bilo je eksproprijirano 24.718 k. j., a veleposjednicima je i dalje ostavljeno 3945 k. j. zemlje. Od posjeda Kalmana Ghyczyja bilo je eksproprijirano 17.092 k. j. i veleposjedniku ostavljeno 1981. k. j., a od Ilke Ghyczy i dr. oduzeto je 7627 k. j., a ostavljeno im je 1964 k. j. Veleposjednicima je kasnije bio vraćen dio obradivog zemljišta, koje je u početku provođenja agrarne reforme bilo dano u zakup agrarnim interesentima. Konačnim provođenjem agrarne reforme na tim posjedima došlo je samo 72 k. j. i 1399 hv obradive zemlje 85 mjesnih agrarnih inte-

³³ Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske, n. dj., 308.

³⁴ AH ARV, kut. 41, br. 12.087, 14. IX 1938; kut. 43, br. 8.892, 22. VII 1931; br. 2.148, 17. VII 1931; br. 8.408/1, 20. VII 1931; br. 9.235, 26. VII 1931.

resenata. Ekspropirane su bile i dvije zgrade u Milanovom vrhu i jedna u Farjevom lazju.³⁵ Oba posjeda koja su došla pod agrarnu reformu imala su samo 205 k. j. i 781 hv oranica, livada i vrtova i 313 k. j. i 544 hv pašnjaka. Posjed Ilke Ghyczy i dr. imao je samo 34 k. j. i 656 hv oranica i vrtova. Agrarnim interesentima bilo je na tom posjedu odvojeno i podijeljeno 1921. godine 29 k. j. i 1070 hv obradive zemlje. Veleposjednica je kasnije zatražila da joj se vrati zemlja u Lividragi, gdje se nalazila pilana vlastelinstva. Tom zahtjevu protivili su se agrarni odbornici Čabra s kojima su se solidarizirali i oni iz Plešća. Na odvojenoj raspravi izrazili su mišljenje da bez te zemlje, koju su dobili najsiromašniji i najpotrebniji, oni ne bi mogli živjeti zbog loših šumskih zarada i privredne krize. Protiv tog zahtjeva bila je i Privremena državna uprava ekspropiriranih šuma i izaslanik banske uprave Savske banovine koji su istakli da bi se »time narušio gospodarski osnov pojedinih gospodarskih jedinica, koje sa agrarnim zemljištem preko deset godina računaju kao sa sigurnim faktom«. ³⁶ Kalman Ghyczy također je zatražio da mu se vrati maksimum zemlje u Milanovom vrhu, koja je bila razdijeljena agrarnim interesentima, u protivnom zemlja i pilana u Prezidu. Tom pilanom se koristilo okolno seljaštvo. Veleposjednik je uspio sa zahtjevom, ali su predstavnici agrarnih interesenata Privremene državne uprave tom prilikom konstatirali »da se time sa strane agrarnih interesenata daje velika žrtva, jer su ionako dodjeljenim i ekspropiranim površinama nedostavno nadjeljeni, kako to i samo eksproprijaciono rješenje utvrđuje, nu ova se žrtva doprinosi s uvodom navedenih razloga, da se konačno ovaj spor, koji bi se inače mogao odužiti u nedogled, u interesu naroda, da se što skorije likvidira i da tako taj narod, što skorije postane potpunim i pravim vlasnikom preostale ekspropirane zemlje«. ³⁷ Veleposjednici nisu bili zadovoljni kako je provedena agrarna reforma na njihovom posjedu, pa su podnijeli tužbu Međunarodnom izabranom sudu u Hagu.

Agrarni propisi Kraljevine Jugoslavije nisu pravili razliku u skladu s međunarodnim pravom između naših i stranih državljana vlasnika velikih posjeda. Posebni sporazumi zaključeni u Parizu 28. IV 1930. godine primjenjivali su se pri provođenju agrarne reforme na posjedima mađarskih državljana. Tužbe protiv naše zemlje zbog agrarne reforme, podnesene Međunarodnom sudu, prošle su na Agrarni fond za posjede, koji su već prije bili pali pod udar agrarne reforme. ³⁸

Veleposjed Karla Auersperga imao je površinu od 40.895 k. j. i 535 hv, a veći se dio nalazio u Sloveniji. Odluku o utvrđivanju objekata za taj posjed donijela je Kraljevska banska uprava Dravske banovine — Agrarnopravni odsjek 23. VI 1937. godine. Protiv odluke žalili su se veleposjednik i Privremena državna uprava šuma. O tim žalbama je Ministar-

³⁵ AH ARV, kut. 42, br. 712/III-6, 16. I 1933; kut. 43, br. 710/III-6, 12. I 1933; br. 35.689, 29. XII 1933.

³⁶ AH ARV, kut. 41, br. 12.087, 14. IX 1938; kut. 42, br. 2.280, 26. X 1929, Zapisnik upravne općine Čabar od 13. XII 1932.

³⁷ AH ARV, kut. 42, Zapisnik upravne općine Prezid od 13. i 14. XII 1932. godine. Riječ je o pilani Žagar, podignutoj 1907. godine.

³⁸ M. Erić, Agrarna reforma u Jugoslaviji, Sarajevo 1958, 527—531; J. Demetrović, n. dj., 22—25.

stvo poljoprivrede donijelo rješenje 9. XII 1937. godine. Od toga posjeda bilo je odvojeno za svrhe agrarne reforme na području kotara Čabar 4348 k. j. i 1260 hv. U Savskoj banovini veleposjednik je imao 8285 k. j., a nakon provođenja agrarne reforme ostavljeno mu je 3937 k. j. zemlje.³⁹

Od veleposjeda na području kotara Čabar bilo je ekspropirano za svrhe agrarne reforme 29.066 k. j., veleposjednicima je i dalje ostalo 7882 k. j. zemlje. Odsteta za cjelokupno ekspropirano zemljište sa ta tri veleposjeda bila je 6,998.643,08 tadašnjih dinara. Ekspropirana zemlja posjeda Ghyczy, pošto su bili mađarski državljani, bila je prvo prenesena na Državni erar, a neke nekretnine u Gerovu i na Vojni erar.

Šumama izlučenim za agrarnu reformu upravljalo je od 1. I 1929. godine kotarsko načelstvo, a prije toga općinska poglavarstva. Upravu ekspropiranim šumama preuzela je u lipnju 1932. godine Privremena državna uprava. Bila je privremeno osnovana 19. V 1932. godine, i imala je prestati kad se ekspropirane nekretnine predaju novim vlasnicima i postavi konačna uprava. Uprava se osnivala na Pravilniku o upravi ekspropiranim šumama od 29. III 1934. godine. Rješenjem su bili određeni idealni dijelovi za općine i skupine ovlaštenika. Pri određivanju idealnog dijela ovlaštenika uzeta je u obzir potreba, i vodilo se računa o prvenstvenom pravu obližnjih naselja.

Privremena državna uprava ekspropiranih šuma iz Delnica usvojila je 10. IX 1938. godine »Osnovu o organizaciji privremene državne uprave ekspropiranih šuma, te o financiranju i iskorištavanju ovih šuma«.⁴⁰ Osnova je predviđala da Privremena državna uprava gospodari svim ekspropiranim šumama Gorskog kotara, uz pomoć sedam kotarskih šumskih uprava. Agrarni bi zainteresirani imali pravo na besplatno drvo za ogrjev i građu, ispašu stoke i lišće i stelju. Za domaćinstvo je predviđeno 16 m³, odnosno 24 m³ ogrjevnog drva, 25 m³ građevnog za novogradnju, odnosno 15 m³ za nadogradnju i gospodarske prostorije. Šume su imale biti pod javnim nadzorom, a koristile bi se za snabdijevanje agrarnih interesenata. Šume u čabarskom kotaru činile bi dvije zasebne jedinice od kojih bi jedna služila za podmirjenje potreba kotara Čabar, a druga Kastva. Te jedinice bi se nazivale »Zemljoradničke šume općine Kastav« odnosno »Zemljoradničke šume udruženih općina kotara čabarskog«, a imale bi svojstvo pravne osobe, i bile nezavisne od ostale općinske imovine i uprave. U zemljišnim su se knjigama imale šume prenijeti na te jedinice, koje ih ne bi mogle otuđiti bez odobrenja nadležne vlasti. Unutar »Zajednica«

³⁹ AH ARV, kut. 4, br. 2.413, 16. II 1932; br. 5.757 od 1932; br. 68.253, 9. XII 1937; br. 48.522, 22. VI 1938. Posjed Karla Auersperga imao je površinu od 40.895 k. j. i 535 hv na području kotarskih sudova: Kočevje, Ribnica, Novo Mesto, Žuženberg, Črnomelj, Trebnje, Višnja Gora, Ljubljana (Dravska banovina) i Čabar (Savska banovina). Veleposjed je ležao u pet kotara: Kočevje, Novo Mesto, Črnomelj, Ljubljana i Čabar, i u 38 političkih općina i 57 katastarskih općina. Od ukupne površine posjeda na šume je otpadalo 39.774 k. j. i 245 hv. Šumsko zemljište toga posjeda bilo je ekspropirano u kotaru Čabar u ovim katastarskim općinama: Draga 1808 k. j. 221 hv, Trava 1522 k. j. 604 hv, Žurge 553 k. j. 223 hv, Osilnica 205 k. j. 1232 hv, Bosiljeva Loka 257 k. j. 935 hv. Od cijelog posjeda bilo je ekspropirano 30.902 k. j. i 1522 hv šume.

⁴⁰ AH ARV, kut. 41, br. 5.702, 5. VII 1939; br. 12.087, 14. IX 1938: Osnova je bila sačinjena 7. IV 1938, a prihvaćena 10. IX 1938. godine.

predviđalo se osnivanje »Agrarnih zajednica«, koje bi imale pravo da raspolažu drvom i gotovinom, koju bi dobile od »Uprave zemljoradničkih šuma«, a dijelile bi je među svoje članove. Agrarnim je interesentom bio načelno smatran svaki zemljoradnik i seoski zanatlija, koji se uz zanat bavio i zemljoradnjom, a trajno je živio na području općine. Upravljati ekspropiriranim šumama imali su ovi organi: 1. skupština, 2. upravni odbor, 3. glavna uprava zemljoradničkih šuma s potrebnim pomoćnim ustanovama. Dakle, težište je bilo na agrarnom interesentu pa se na tome temeljila uprava šumom i dioba koristi. S takvim prijedlogom upoznato je Ministarstvo poljoprivrede i Ministarstvo šuma i rudnika. Posljednje Ministarstvo sugeriralo je mogućnost da skupine zemljoradnika agrarnih interesenata formiraju posebna pravna i ekonomska tijela, koja bi se samostalno koristila izdvojenim šumama. Šumsko gospodarstvo bilo je rentabilnije voditi na većim površinama. Ministarstvo je sugeriralo agrarnim interesentima da ne dijele šume već da se njima koriste zajednički. Tako bi se lakše organizirala uprava i čuvanje šuma. U protivnom trebalo je organizirati upravu i gospodarenje šumom analogno propisima Zakona o zemljišnim zajednicama od 25. IV 1894. godine. Prema tom zakonu imovinom je upravljala skupština ovlaštenika zemljišnih zajednica pod nadzorom i uz odobrenje nadležne kotarske oblasti i upravnih odbora.⁴¹

Na početku 1939. godine pogoršala se situacija, jer radnici nisu mogli naći posla u tamošnjim pilanama i na šumskim radovima. Jedna je pilana izgorila oko sredine 1938. godine. U zimi 1938/39. neke pilane uopće nisu radile a neke samo djelomično. Mnogo radnika ostalo je bez posla. Nezaposlenost je postala veliki problem pa se pokušao naći izlaz. Kotarsko načelstvo organiziralo je anketu kojoj su prisustvovali predstavnici općina, Privremene državne uprave ekspropiriranih šuma i predstavnici radnika. Konstatirano je da se sve drvo iz tamošnjih šuma ne prerađuje na tom području, i da su tamošnji radnici uglavnom zaposleni samo na šumskim radovima i prijevozom. Licitacija drva uvjetovala se zaposlenjem tamošnjeg radništva i osiguranjem sirovina za manje tamošnje pilane.⁴² Privremenoj državnoj upravi ekspropiriranih šuma predloženo je da sagradi pilanu, ali do toga nije došlo. Zatražena je likvidacija Privremene državne uprave i predaja šuma agrarnim interesentima. Nezaposlenost se nastojala smanjiti zapošljavanjem na popravljanju šumskih putova.⁴³ U situaciji kad je mnogo radnika bilo nezaposleno nastojala se spriječiti licitacija drva 4. IV 1939. godine, koju je organizirala Privremena državna uprava na tom području. U Čabar je došla »jedna masa od blizu 100 radnika većinom iz Prezida, a nešto i iz Čabra i tražili su od Kotarskog načelnika da ne odobri licitaciju za one kupce, koji kupljeno drvo neće prerađivati na području čabarskog kotara«. Većina interesenata za drvo bila je iz drugih područja. »Masa je otvoreno prijetila, da neće dozvoliti da se neprerađeno drvo izvaža izvan sreza i da se isto prerađuje na vanjskim pilanama i da će silom onemogućiti izvoz ovakvog drva.«⁴⁴ U tako nepovoljnim prilikama sve su se češće čuli zahtjevi da se provede konačna

⁴¹ AH ARV, kut. 41, br. 5.702/1939.

⁴² Z. Šimončić, n. dj., 200—205.

⁴³ AH ARV, kut. 41, br. 1238, 17. II 1939.

⁴⁴ AH ARV, kut. 41, br. 6787, 5. IV 1939.

likvidacija agrarne reforme na tamošnjim šumskim posjedima. Stanovništvo »svakim danom to sve jače i više traži da se konačno riješi pitanje ekspropiriranih šuma. Svakim danom se narod skuplja u pojedine skupine i na razne načine traži ispunjenje njegovog prava. Općinska zastupništva naših općina već su višekratno zatražila, da nadležne vlasti te šume predadu narodu. Do danas konačno rješenje uslijedilo nije. Interes našeg naroda i kraja zahtijeva, da se to pitanje hitno riješi u pravom času, da se tako predusretne eventualnim pojedinačnim akcijama, koje bi mogle biti i štetne po naše skupne interese. Kako na čabarsku općinu, tako i na sve ostale općine sreza čabarskog, svakim danom dolazi sve to više agrarnih interesenata, koji ispoljuju svoje nezadovoljstvo, što se ovaj predmet nerješava i predstoji opravdana bojaznost, da to nezadovoljstvo ne skrene u neželjene pravce, štetne po pojedinca, cjelinu i cijeli naš kraj«. Općina Čabar sazvala je 19. V 1939. godine konferenciju agrarnih interesenata cijelog kotara. Na njoj je trebalo donijeti zaključak o daljnjem postupku za predaju ekspropiriranih šuma.⁴⁵ Predstavnicima Privremene državne uprave ekspropiriranih šuma obavijestili su agrarne interesente o tadašnjem položaju šuma. Ta je uprava isplatila veleposjednicima dospjele anuitete, druge javne daće i ostale troškove za što su upotrijebljeni redoviti prihodi. Konferencija je donijela rezoluciju u kojoj je naglašeno da su šume ekspropirane u korist općina, da su privremeno predane u državnu upravu i da je ona podnijela prijedlog vlasti da njezina funkcija prestane.⁴⁶ Naglašeno je »da nema ni stvarnih ni pravnih zaprijetaka, da se ove ekspropirane šume predadu u upravu samom narodu kome pripadaju«, »da je sveopći zahtjev agrarnih interesenata čabarskog sreza, da se ta konačna uprava odmah postavi, da se taj zahtjev sve to jače ispoljuje, da predstoji pogibelj da se uslijed nerješena tog problema ne uzburkaju narodni redovi i da pojedinačne akcije nezadovoljnika ne krenu u neželjene pravce i djelovanja koja bi mogla štetovati pravilnom riješenju stvari, a time biti na štetu pojedinaca, cjeline i našeg kraja. Stoga je to potrebnije da se pristupi konačnom riješenju tog problema po nadležnim vlastima to više što ne predstojе kako je napred rečeno nikakve zaprijetke, da se taj problem konačno riješi«. To su zahtijevali »socijalno-gospodarski interesi kotara« u kojem je bilo mnogo nezaposlenih, a mogli su se zaposliti u tamošnjim šumama i drvnoj industriji. Predloženo je da se uprava šuma organizira slično kako je propisano u zakonu o zemljišnim zajednicama iz 1894. godine, s potrebnim izmjenama. Stanovništvo je bilo protiv toga da se tamošnja šuma dade i općini Kastav, jer »ne gravitira ovamo, a niti je bilo kada imala kakovo pravo na isključivo naše šume«. ⁴⁷ Tu općinu trebalo je nadijeliti na drugom mjestu. Šume posjeda Ghyczy trebalo je dati općinama: Čabar, Prezid, Gerovo i Plešće, a Karla Auersperga Dragi i Osilnici.

Prema Pravilniku o šumama izvlaštenim po st. 9 čl. 24 Zakona o likvidaciji agrarne reforme⁴⁸ ekspropirane šume su se u zemljišnim knjigama

⁴⁵ AH ARV, kut. 41, br. 2362, 8. V 1939.

⁴⁶ AH ARV, kut. 41, br. 6905, 26. V 1939.

⁴⁷ AH, ARV, kut. 41, br. 3224/39.

⁴⁸ Pravilnik o šumama izvlaštenim po st. 9. čl. 24 Zakona o likvidaciji agrarne reforme, *Narodne novine*, br. 70, 28. III 1940.

upisivale na šumske zajednice. Korisnici šuma tih zajednica bila su domaćinstva, koja su bila upisana u »Glavnom popisu zemljoradničkih domaćinstava korisnika izvlaštenih šuma [...]«. Pravo prvokupa na te šume imala je u roku 10 godina Banovina Hrvatska. Umjesto Privremene uprave izvlaštenih šuma stručnu su upravu imali šumari kotarskog načelstva. Organiziranje u šumske zajednice bilo je obavezno. Organi zajednice bili su: skupština, upravni i nadzorni odbor i predsjednik. Član zajednice moglo je biti samo ono domaćinstvo kojemu je glavno zanimanje bila poljoprivreda, ako nije imalo uopće ili dovoljno vlastite šume. Šumske zajednice morale su poslovati pod nadzorom kotarskog načelstva. Zajednica se mogla zadužiti samo uz odobrenje banske vlasti.

Kako su bili ispunjeni svi preduvjeti da se šume predaju onima u čiju su korist bile ekspropirane, Privremena državna uprava šuma iz Delnica podnijela je takav prijedlog agrarnim vlastima 15. V 1940. godine. Ta je uprava bila ukinuta 14. IX 1940. godine odlukom bana.⁴⁹ Šume su konačno prešle bez tereta u vlasništvo i upravu agrarnih interesenata tek nakon 23 godine od početka provođenja agrarne reforme. Bivšim vlasnicima odštetu je od redovnih prihoda tih šuma platila Privremena državna uprava šuma iz Delnica. Neprestana neizvjesnost i odugovlačenje provođenja agrarne reforme imali su štetne posljedice za stanovništvo i privredni razvoj toga kraja. Problemi segregacije i agrarne reforme potpuno su i pravilno bili riješeni tek poslije drugog svjetskog rata, kad je provedena potpuna eksproprijacija veleposjedničkih imanja.

---

⁴⁹ S. Frančišković, n. dj., 496—497.